

NETIESIOGINIŲ MOKSLO SANTYKIŲ IŠRAIŠKOS BŪDAI

Nijolė Bražienė

Šiaulių universitetas, Edukologijos fakultetas

„Jei aš mačiau toliau, tai todėl, kad stovėjau ant Jūsų, Titanų, pečių“, – 1676 m. I. Niutonas (Isaac Newton) laiške rašė R. Hukui (Robert Hook). Šioje garsaus fiziko frazėje itin glaustai apibendrinti keli labai svarbūs reikalavimai moksliniam darbui ir jo autoriams: 1) naujumo, teorinio ir praktinio reikšmingumo kriterijų laikymasis; 2) netiesioginių mokslo santykių palaikymas su kitais tos srities specialistais / mokslininkais, juos nurodant, cituojant ar dar kitais būdais remiantis jų tyrimų rezultatais; 3) įvairiapusiškas pagarbos rodymas autoriams, kurių mokslinės idėjos tęsiamos, gilinamos ar koreguojamos.

Kiekvienos mokslinės publikacijos paskirtis – „matyti toliau“. Paprasčiau tariant, tas dviejų žodžių junginys kreipia dėmesį į publikacijoje skelbiamų idėjų naujumą. Publikacijoje pristatomų rezultatų naujumas, jų teorinis ir / ar praktinis reikšmingumas yra pagrindiniai mokslinio kriterijai, kurie imperatyviai anuliuoja galimybę / teisę moksliniais vadinti „tiražuojamus“ straipsnius, t. y. spausdinamus to paties turinio tekstus su nežymiomis pataisomis vis kitame leidinyje, tik pakeičiant pavadinimą, o kartais neto nedarant.

Daugelio sričių reiškiniai mokslininkams nagrinėjami ištisą šimtmetį ir dar daugiau. Todėl kiekvienas kurios nors teorinės ar praktinės problemos sprendėjas, I. Niutono žodžiais tariant, privalo stotis ant savo pirmtakų pečių, t. y. remtis kitų savo srities mokslininkų išvadomis, kad numatyti hipotezę, tyrimo metodologiją, strategiją, tinkamai įformintų tyrimo rezultatus. Europos komisijos komunikate Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonominių ir socialinių reikalų komitetui (SEC, 2007) nurodoma, kad moksliniai tyrimai „grindžiami ankstesniais darbais ir priklauso nuo mokslininkų galimybių naudotis ir dalytis moksliniais leidiniais ir mokslinių tyrimų duomenimis. Sparčiai ir plačiai atskleidžiant mokslinių tyrimų rezultatus, galima paspartinti inovacijas ir išvengti pastangų dubliavimo mokslinių tyrimų srityje“ (p. 97). Taigi įteisinta galimybė mokslinėje veikloje intensyviai naudoti kitų mokslininkų kūrinis, kad būtų perimamos, gilinamos ir toliau tęsiamos mokslo idėjos. Galimybė svetimų autorių mokslo kūrinius naudoti savo moksliniams tekstams kurti įmanoma dėl intelektinės nuosavybės teisinės apsaugos sistemoje numatytų išimčių. Mat, mokslo rezultatų viešinimo ir panaudojimo kitų autorių kūrinuose būtinybė grindžiama visuomenės poreikiais. Šie mokslo santykiai, pasireiškiantys šaltinių nuoro-

domis, citavimu ar kitokiomis atramos į svetimus tekstus formomis, vadinami *netiesioginiais ryšiais* (Stonkienė, Atkočiūnienė, Matkevičienė, 2009, p. 97) naujovėms rasti, laisvam informacijos srautui palaikyti; mokslo tęstinumui įtvirtinti ir plėtoti.

Cituotoje I. Niutono frazėje pagarbiai vadinami mokslininkai – pirmtakai, įvardijant juos Titanais, t. y. fiziškai ir morališkai labai tvirtais žmonėmis, o remiantis graikų mitologija, – dangaus Dievo Urano ir žemės deivės Gėjos sūnais milžiniais. Vadinasi, visada ir visur būtinas kiekvieno mokslininko, kuriančio savąjį tekstą, pagarbus santykis su svetimų tekstu, jo idėjomis. Pagrindinė to pagarbaus santykio raiška – tinkamas citavimas (Bražienė, 2010; Kvašytė, Macienė, 2010). Be citavimo, vartojami ir kiti svetimų teksto inkorporavimo būdai: nuoroda, referavimas, parafravimas; analizavimas, interpretavimas, vertinimas; polemika.

1. Mokslinės informacijos įjungimo būdai

Nuoroda, arba teksto šaltinio nurodymas. R. Kvašytė ir J. Macienė mokomojoje knygoje „Mokslinio darbo pradmenys“ (2010) rašo: „Nuorodų paskirtis – įvardyti dokumentą, iš kurio paimta citata, kuriuo remiantis perpasakota mintis, ir nurodyti tikslią citatos vietą dokumente (šaltinyje)“. Minėtame leidinyje pabrėžiami du galimi nuorodų rašymo būdai: 1) *laužtiniuose skliaustuose* nurodant tik šaltinio eilės numerį literatūros sąrašė arba eilės numerį ir puslapį, jei cituojama konkreti teksto dalis; 2) *lenktiniuose skliaustuose* nurodoma autoriaus pavardė, publikacijos metai, puslapis. R. Kvašytė ir J. Macienė daug kur, nors ir netiesiogiai, kelia kalbos ir rašto ženklų ekonomijos klausimą: po citatų lenktiniuose skliaustuose nurodoma autoriaus pavardė, publikacijos metai, po kablelio – puslapis (nerašant sutrumpinimo „p.“), pvz.: (Malakauskas 2009, 22), (Vaskevienė 2007b, 16). Kartais po pavardės dedamas kablelis, tačiau tai nėra būtina, nes taip tik be reikalo primarginamas tekstas (p. 70). Tai leidinio autorių rekomendaciniai pastebėjimai. Kiekvienas publikacijos autorius *privalo laikytis* reikalavimų, kuriuos kelia žurnalo ar kito leidinio redkolegija.

Minėtų mokslininkų nuomone, cituotų šaltinių nuorodų pateikimas lenktiniuose skliaustuose tiek autoriui, tiek skaitytojui yra patogesnis už pateikimą laužtiniuose skliaustuose.

„Mokslinio darbo pradmenyse“ (p. 72) rašoma, kad cituojamo ar minimo šaltinio nuoroda gali

būti pateikiama išnašose, kurios dažniausiai rašomos puslapio apačioje arba nukeliamos į teksto pabaigą; „numeruojamos visame darbe ištiesai (dažniausiai) arba atskirai kiekvienam skyriui.“ (Plačiau apie nuorodų ir išnašų tvarkymą žr. R. Kvašytės ir J. Macienės mokomąją knygą „Mokslinio darbo pradmenys“.)

Referavimas. Žodis *referatas* pirmiausia asocijuojasi su parašytu pranešimu, kuriame nagrinėjamas koks nors klausimas. Antroji minėto žodžio reikšmė rečiau vartojama, nes studentai nemokomi referuoti, t. y. glaustai, kryptingai pateikti informaciją apie kurio nors autoriaus tekstą, girdėtą ar matytą įvykį / faktą (Bražienė, Ramaneckienė, 2007, p. 236). Taigi *referuoti* – tai ir trumpai nusakyti svetimo teksto esmę, ir apžvelgti kelių autorių / šaltinių turinį kuria nors rašančiajam aktualia tema.

Akademinės / mokslinės publikacijos problemai suformuluoti, tyrimo aktualumui motyvuoti būtina išnagrinėti ankstesnių mokslinių tyrimų išvadas bei siūlomus sprendimus ir atlikti jų kritinę analizę. Tokiu konkrečiu atveju netinka demonstruoti savo apsiskaitymą ir dirbtinai ilginti literatūros sąrašą tokia abstrakčia literatūros apžvalga:

Kūrybingumo bruožus tyrinėjo šie Lietuvos mokslininkai: D. Beresnevičienė (1990), A. Jacikevičius (1995), G. Butkienė (1996), ir kt., taip pat užsienio – E. P. Torrance (1967), C. Roogers (1969), E. Jakovleva (1996), D. Grakauskaitė-Karkockienė (2002) ir kt.

Kūrybiniam procesui bei jo dėsniumams atskleisti nemažai dėmesio Lietuvoje skyrė V. Petrulis (1991), A. Petruitytė (1995), A. Prakurotienė (2000), R. Girdzi-jauskienė (2001) ir kt., užsienyje – L. S. Vygotskij (1930), J. xB. Watson (1975), T. Bastic (1982), V. Razumovskij (1975), J. A. Ponomariov (1986), A. A. Melik-Pašajev (1987), A. M. Matiuškin (1971) ir kt.

Šioje apžvalgoje pristatomos dvi mokslinių paieškų kryptys, todėl neaišku, kuriai iš jų atstovauja straipsnio autorius, su kuria bus siejama straipsnio tema.

Kiti trūkumai: pirmiausiai pristatomi Lietuvos mokslininkai, nors pagal publikacijų datas pirmenybė turėtų būti teikiama užsieniečiams; D. Grakauskaitė-Karkockienė priskirta užsieniečių grupei; antroje pastraipoje paskutinis autorius minimas nesilaikant chronologijos pagal metus. Be to, pristatant rusų mokslininkus, sukurta dviprasmybė: ar publikacija paskelbta rusų, ar kuria Europos šalių kalba. Nesusipratimo būtų išvengta laikantis tokios tvarkos: J. A. Ponomariov (Пономарёв, 1986), L. S. Vygotskij (Выготский, 1930).

Nepalyginamai konkretesnė tokia literatūros apžvalga, kur vardijamos atskiros tyrimų potėmės:

Lietuvoje teatrinius mokymo būdus bene pirmasis aptarė J. Geniušas (1968), vadindamas juos *dramatizavimu* ir *inscenizavimu*. A. Gaižutis (1982; 1988) teigė, kad iš visų vaiko estetinės ir meninės veiklos rūšių labiausiai integruojanti yra teatrinė veikla, kuri apima žaidimą, įpina gamtos reiškinius, darbo elementus ir pan. Apie vaikų dramą (teatrą), jos auklėjamąją reikšmę, teatrinius mokymo būdus rašė Z. Buožis (1988), tyrinėjęs sceninį veiksmą ir jo improvizavimą mokinių vaidinimuose. V. Kazragytė parengė dramos (teatro) programą bendrojo lavinimo mokykloms bei programą vaikų darželiams „Dramatizacija“ (1993). Poezijos teatralizavimo klausimais mokyklos scenoje rašė Ž. Kempinas (1998). Apie teatro ženklus, žodžio reikšmę, scenos erdvės užpildymą – R. Marcinkevičiūtė (1995), G. Mareckaitė (1995), kūno plastikos mokymo mokyklos teatre klausimais – pedagogė E. Savukynaitė (1998), apie vaikų dramą (teatrą), jos auklėjamąją reikšmę, teatrinius mokymo būdus – L. Tupikienė (1988), R. Ercmonienė (2001), V. Dzigelienė (2002), E. Barzdžiūskienė (2003), apie vaikų teatro dramaturgiją – K. Urba (1988).

Šioje apžvalgoje apsiribojama lietuvių mokslininkų / praktikų publikacijų pristatymu. Čia siekta parodyti, kad vaikų teatrinės veiklos klausimai pakankamai išnagrinėti teoriniu aspektu, tad belieka patikrinti, ar teatro studijų vadovai remiasi tomis gausiomis rekomendacijomis. Tačiau palyginus apžvalgą su straipsnio tikslu (*atskleisti, kaip praktiškai V–X klasių teatrų studijų veikloje realizuojama socialinių igūdžių lavinimo integruoto ugdymo sąlygomis idėja*), akivaizdu, kad pastraipos turinys žymiai platesnis negu reikėtų. Be to, jis nekryptingas. Svarbiausieji straipsnio tikslo (be abejo, ir pavadinimo) žodžiai – *socialiniai igūdžiai, integruotas ugdymas* – liko už apžvalgos ribų, pasitenkinta literatūros apie vaikų teatrinę veiklą teminiu išvardijimu.

Nors nėra griežtai nustatytų literatūros / šaltinių referavimo taisyklių, tačiau ryškėja tokios tendencijos (Charles, 1999, p. 198):

1. Referuojama, kai reikia apibendrintai pristatyti teksto temą, jame nagrinėjamą problemą ar jos tyrimo išvadas, kai reikia perteikti teksto esmę.
2. Straipsnyje dažniausiai apsiribojama 4–6 *svarbiausiais* tyrimo darbais, didesnės apimties akademiniam / moksliniam darbui autorių ir jų publikacijų pasirenkama žymiai daugiau.
3. Pradėti nuo itin glaustos *bendriausios informacijos* (tai sudaro minikontekstą) ir baigti konkrečiausia, kuri betarpiškai siejasi su straipsnio pavadinimo ir tikslo prasminiais žodžiais (raktažodžiais).
4. Pradedama nuo senesnių tiriamųjų darbų ir einama prie naujausių, taip išryškinant nagrinėjamos problemos tyrimų raidą.
5. Kiekviena apžvalga / referavimas turi baigtis kuria nors iš šių išvadų (Tamošiūnas, 2003, p. 13):

a) problema teoriškai išspręsta, reikia tik realizuoti sprendinį praktiškai; b) paskelbtą problemos sprendinį reikia tikslinti, nes jis buvo gautas kitomis sąlygomis; c) publikacijos sprendinys pateiktas be mokslinio įrodymo; d) problema iš esmės dar neišnagrinėta.

Taigi, apžvelgus literatūrą ir kritiškai įvertinus sprendinius, galima konkretinti savo tyrimo problemą. Tiesa, labai dažnai pasitenkinama literatūros referavimu, tai nepanaudojama savo tyrimo rezultatams aptarti, lyginti, išvadoms daryti.

Parafrazavimas – tai svetimo teksto atpasakojimas savais žodžiais *ta pačia eilės* tvarka ir nenukrypstant nuo teksto. Parafrazuojama šiais tikslais: 1) reikia trumpinti svetimą tekstą ar jo fragmentą (būtinai geri glausto atpasakojimo įgūdžiai), 2) svarbu akcentuoti rašančiajam aktualius dalykus, o ne tuos, į kuriuos sutelktas skaitomo teksto turinys (būtinai geri atrenkamojo atpasakojimo įgūdžiai), 3) reikia pristatyti teksto ištraukos, sakinio turinį, bet tiksliai formuluotė nesvarbi (būtinai geri smulkaus atpasakojimo įgūdžiai), 4) pakanka parodyti, kad tekstas supras-tas.

Parafrazuojant, kaip ir referuojant, galima įterpti ir citatų, *patvirtinančių* arba *ilustruojančių* autoriaus žodžius.

Parafrazuojant iškyla „ypatinga kalbos problema – išlaikyti tinkamą kalbinį atstumą tarp savo teksto ir naudojamos literatūros <...>. Jei darbo kalba pernelyg panaši į literatūros ar šaltinių, ji vadinama sekimu“ ((Rienecher, Jørgensen, 2003, p. 251). Vadinasi, siekis rašyti ne savo, o svetimu stiliumi akademi-niuose sluoksniuose nevertinamas kaip teigiamas darbo bruožas. Į stiliaus, leksikos mėgdžiojimą pir-miausia linkę asmenys, siekiantys vartojamų abstrak-cijų, terminų, tarptautinių žodžių gausa daryti „kieto mokslininko“ išpūdį skaitytojams. Tai sunkios mokslinės kalbos šalininkai, kurie nenori girdėti, kad „abstraktumas – pagrindinis suvokimo priešas“, kad „gali kilti įtarimas, ar autorius tikrai pats supranta, ką jis rašo“, kad „sunkūs tekstai adresuojami tik iš-skirtiniams skaitytojams“, galbūt „mažstantiems dar abstrakčiau už autorių“, kad sunkūs tekstai nuvilia, net priverčia skaitytoją pasijusti kvailu, atgraso nuo skaitymo (ten pat, p. 248). Tiesa, kartais tekstas sun-kiai skaitomas todėl, kad jame nagrinėjama labai su-dėtinga tema.

Į stiliaus, leksikos mėgdžiojimą linkę ir tie rašantieji, kurie neatitrūkę nuo buitinio stiliaus, nes mažai skaito mokslinės literatūros, silpni teksto kūrimo moksliniu stiliumi įgūdžiai, bet nori gauti geresnį pažymį / parašyti išpūdingesnį straipsnį, sutaupyti laiko. Tiesą sakant, jie ne parafrazuoja skaitytą tekstą, o tik stengiasi sukurti tokį išpūdį, būtent:

- pažodžiui nurašo (kopijuoja) vieno ar kelių šalti-nių „gabalus“, pateikia nuorodas į šaltinius, bet be citavimo ženklų;
- medžiaga iš vieno ar kelių šaltinių nurašoma pa-rafrazuojant atskiras vietas ir nepateikiant jokių nuorodų į šaltinius.

Toks svetimo teksto kalbos ar stiliaus pasisavi-nimas jau nebevardinamas sekimu ar pamėgdžiojimu, o tiesiog – intelektinės nuosavybės vogimu. Bėda ta, kad visa tai rašančiajam neatrodo nesažininga, amo-ralu, nes įmanoma lengvesniu būdu pasiekti tikslą.

Analizė ir interpretacija. Teksto suvokimas / kūrimas neįmanomas be analizės ir interpretacijos. Analizė – tai tekstų skaidymas į prasmės elementus (raiškos formas ir priemones) ir jų nagrinėjimas, teks-to teorijos dalykų, simbolių atpažinimas. Interpretaci-ja – tų elementų prasmės apmąstymas ir aiškinimas, t. y. užšifruotų simbolių, nutylėjimų, veikėjų gestų ir kitokių teksto ženklų reikšmės atskleidimas. Ana-lizė ir interpretacija – du teksto nagrinėjimo būdai. „Nors pirma paprastai eina analizė, po jos interpreta-cija, bet abi tos fazės neretai pinasi, eina pramaišiu, viena paskui kitą“ (Župerka, 2000, p. 23). Interpreta-cija nereikalauja išsamaus kūrinio sistemų (ar vienos jų) aprašymo mokslo terminais. Analizuotojas gali laisvai išsakyti išpūdį, patirtą skaitant kūrinį, aprašy-ti tai, kuo jį kūrinys traukia. Interpretacija daugiau ar mažiau subjektyvi. Tačiau subjektyvumas, asmeniškumas privalo laikytis ribų, t. y. teksto, kurio nevalia peržengti duodant laisvę savo fantazijai. Vadinasi, analizė – pažinimas, interpretacija – supratimas. Ana-lizės stilius griežtesnis, dalykiškesnis, o interpretaci-jos – laisvesnis, publicistiškesnis.

Viena iš samprotavimo rūšių yra aiškinimas, be kurio neapsieinama straipsnyje ar kitame akade-miniaame / moksliniame darbe pristatant esminę sąvo-ką (raktažodį). Pvz.:

Žodis *stresas* dažnai vartojamas sielvartui, nuovar-giui ar jausmams, kurių nesugebama įveikti, apibūdinti (Pajarskienė, 1995). Tarptautinių žodžių žodyne (1999) *stresas* (angl. *stress* – įtampa) traktuojamas kaip įtampos būseną – visuma apsauginių fiziologinių reakcijų, atsirandančių žmogaus arba gyvūno organizme kaip atsakas į nepalankių veikslių poveikį. Medicinos enciklopedija (1991–1993) nurodo, kad *stresas* (angl. *stress* – įtampa) – tai psichinės ir fiziologinės įtampos būseną, visuma orga-nizmo apsauginių reakcijų, kurias sukelia žalingi aplinkos ar vidaus veiksniai – *stresoriai*. Stresas – vidinė būseną, pasižyminti tuo, kad visada sukelia padidintus reikalavi-mus adaptaciniams organizmo sugebėjimams ir jį aktyvuoja (Bandzevičienė, 1994).

Taigi pastraipa sudaryta iš keturių definicijų, paimtų iš skirtingų šaltinių. Tai tik medžiaga rašan-čiojo apmąstymams, tačiau jų nėra. Sąvokos apibrė-

žimai neskaidomi dalimis, jos nelyginamos, neieškoma panašumų / skirtumų, nenurodomas adresatui priminiausias variantas, labiausiai atitinkantis straipsnyje nagrinėjamą problemą. Plg.:

„Tarptautinių žodžių žodyne“ (Vaitkevičiūtė, 2002, p. 45) nurodoma, jog žodis agresija yra kilęs iš lot. *aggressio* – užpuolimas. Pristačius žodžio kilmę, pateikiamos trys reikšmės, būtent: *teisinė, psichologinė* ir *sportinė*. Psichologiniu aspektu agresija apibūdinama kaip „priešiškas elgesys, kuriam būdingas išūlumas ar net jėgos naudojimas kito žmogaus ar žmonių grupės atžvilgiu“. Svarbiausi psichologinio apibrėžimo žodžiai (priešiškas, išūlumas, jėgos panaudojimas) susišaukia su teisinės (užpuolimas, pasikėsinimas, prieštaraujantis tarptautinei teisei) ir sportinės (poreikis puolant gintis) definicijos sąvokomis.

„Etikos žodyne“ (Žemaitis, 2005, p. 12) *agresija* vadinama „*kraštutinė priešiško* forma, kai tyčiniiais veiksmais tiesioginiu ar netiesioginiu būdu siekiama kam nors padaryti žalos, skriaudos arba suteikti sielvarto ir skausmo“. Lyginant V. Vaitkevičiūtės ir V. Žemaičio žodynų apibrėžimus, išryškėja, kad „Etikos žodyno“ apibrėžimas detalesnis, ypač akcentuojantis nukrypimus nuo dorovinių normų.

„Enciklopediniame edukologijos žodyne“ (Jovaiša, 2007, p. 12) agresija apibrėžta trimis dedamosiomis <...>. L. Jovaišos apibrėžime dominuoja mintis, kad *agresija* – tai *atsakomasis* elgesys, susidūrus su kliūtimis, fiziniais ar žodiniais kitų žmonių veiksmais, esant nepatenkintam savimi ir pan. Tuo tarpu „Tarptautinių žodžių žodyno“ ir „Etikos žodyno“ apibrėžimai pirmiausia tarsi pabrėžia *puolamąją* agresijos sampratą, nors neatmetama ir gynybinė funkcija.

Toliau straipsnyje glaustai referuojama užsienio šalių autorių suformuluotų *agresijos* apibrėžimų įvairovė. Definicijų lyginamoji analizė ir interpretacija baigiama išvada, kuri išreiškia rašančiojo sampratą ir požiūrį, pateikia naują apibrėžimo variantą, priartintą prie straipsnio temos, nagrinėjančios agresiją kaip specifinę vaiko elgesio formą:

Taigi visos aptariamojo termino formuluotės turi vieną bendrumą, kuriuo akcentuojamas *asmens polinkis elgtis neadekvačiai nusistovėjusioms dorovės normoms ir tokiu būdu kenkti pasirinktam subjektui, kartais – objektui*.

Analizuoti – tai sistemiskai į dalis suskirstyti tekstą, pastraipą, sakinį. Jei analizuojamasis objektas sudarytas iš dviejų dalykų, juos lyginant ieškoma panašumų ir skirtumų, apibendrinama. Jei objektas

susideda iš daug dalių, analizės paskirtis – išvelgti sistemą, jos dalių priklausomybę ir kt.

Interpretuoti – tai objekto sudedamųjų dalių minties, prasmės ar konteksto visumos supratimas.

Polemizavimas – tai problemos, galinčios turėti kelis skirtingus požiūrius, sprendimus, logiškas ir nuoseklus svarstymas, visapusiškai aptariant koki nors ginčytiną klausimą ar per nuomonių skirtumus siekti teisingo sprendimo, daryti tam tikras išvadas. Paprastai polemizuojama (ginčijamasi, diskutuojama) viešai politiniais, visuomeniniais, mokslo ir kt. klausimais laikantis tradicinės samprotavimo schemas: tezė, argumentai, išvada. Pretekstas polemikai – kurio nors autoriaus *diskusinis* (esama ir nediskusinių) teiginys, pareikštas kaip tvirtinimas, sprendimas, argumentas ar išvada.

Kad polemika būtų dalykiška, nepakanka priešiškos nuomonės ar požiūrio, būtina susirinkti, sugrupuoti ir kritiškai įvertinti medžiagą, rodančią, kad išmanai abi svarstyto klausimo puses. Todėl argumentai esti dviejų rūšių: vieni paremia rašančiojo (oponento) požiūrį, o kiti – diskusinį kito autoriaus (adresanto) teiginį. Surinkus *už* ir *prieš* argumentus, jie grupuojami potėmėmis, sisteminami, išskiriami svarbiausieji ir šalutiniai.

Po to atliekama vertinamoji procedūra, būtent: 1) ar adresanto argumentai iš tiesų yra galimai neteisingi ir todėl diskutuoti, 2) ar mano, kaip oponento, teiginiai tikrai nediskutuotini faktai, pavyzdžiai (Daly, Peterson, 2002).

Polemizavimo etapai: pristatomas diskutuotinas teiginys, nurodant autorių, šaltinį, išvardijami adresanto argumentai; korektiškai išsakoma kita nuomonė / požiūris, parodant, jog adresanto išvada / argumentas ir kt. gali būti neteisingi ar iš dalies neteisingi ir todėl ginčytini (vartojamos abejojimo frazės); prieštaravimo jungtimi (*tačiau, bet* ir pan.) ir oponavimo siejamaisiais žodžiais (*iš kitos pusės, antra vertus* ir pan.) pereinama prie naują požiūrį paremiančių argumentų. Paprastai paremiančių argumentų būna keli, todėl vartojamos išvardijimo jungtys (*dar daugiau, be to* ir pan.), kurios sustiprina pagrindinę išvadą. Jei nėra abejojimo frazės (*galėtų būti sakoma, buvo manoma, ginčijamasi* ir pan.), teiginys įgyja ne diskusinio, o neginčytino fakto minties atspalvį.

Patvirtinimui, kad oponentas iš tiesų išmano abi diskusinio klausimo puses, Z. Nauckūnaitė (2008) rekomenduoja tokias kalbos schemas:

1. Kai numanai, kokia yra priešinga nuomonė, bet jos nematei parašytos:

Abejojimo frazės		Ginčytino teiginio jungtis	Prieštaravimo jungtis
Kai kas	Galėtų būti	sakoma, kad..... , jog..... dėl.....
		tvirtinama	
	Galbūt	teigtų	
		gintų priešingą nuomonę	
	Gali būti	teigiama	
		reiškiamos pretenzijos	
			Tačiau..... Vis dėlto..... Kad ir kaip..... Priešingai..... Atvirkščiai.....

2. Kai matei kur nors parašytą priešingą nuomonę:

Abejojimo frazės		Ginčytino teiginio jungtis	Prieštaravimo jungtis
Buvo	įrodinėjama, kad..... , jog..... dėl....., kad..... , jog..... dėl.....	Tačiau..... Vis dėlto..... Kaip (bebūtų / beatrodytų)..... Bet iš tikrųjų
	tvirtinama		
	pareiškta		
	laikomasi nuomonės		
	argumentuojama		
	manoma		
	ginčijamasi		
	įtikinėjama		
	sakoma		
	laikomasi pozicijų		
	reikalaujama		
	kovojama		
			Tik užmirštama, kad..... Tačiau yra kitaip negu..... Iš tiesų yra priešingai..... Tuo tarpu..... Vis tik..... Vis tiek.....

Kitos polemikai tinkančios samprotavimo jungtys: *Kadangi....., tai.....; Kadangi....., tai, savaime suprantama,.....; Todėl....., kad.....; Taip yra todėl, kad.....; Iš to išeina, kad.....; Dėl šios priežasties.....; Iš to išplaukia, kad.....; Būtent.....; Tai gi.....; Tam, kad.....*

Vertinimas. Remiantis B. Bloomo mokymosi tikslų taksonomija, galima teigti, kad gebėjimas vertinti yra aukščiausia ne tik mokymosi, bet ir akademinio / mokslinio teksto kūrimo pakopa, plg.: geras referavimas – prielaida kokybiškai analizei, dalykiška analizė – rezultatyvios sintezės pagrindas, pastaroji būtina objektyviam vertinimui pagal disciplinai priimtinius kriterijus atsirasti. Skiriamos dvi vertinimo kryptys:

- kitų autorių konkrečių tekstų / mokslinių išvadų, rekomendacijų ir įnašo į mokslinį disciplinos problemos tyrimą linkmė;
- savo paties tyrimo rezultatų ir su jais susijusių rekomendacijų, taikytos metodologijos, procedūrų vertinimo linija.

Kritinis literatūros vertinimas esti dvejopas: *vidinis* (tezės teisingumas, argumentų pakankamumas ir tinkamumas) ir *išorinis* (suformuluotos išvados ir / ar rekomendacijos indėlis į nagrinėjamos mokslinės problemos kontekstą).

Pirmuoju (vidiniu) atveju vertinamas gebėjimas pagrįsti darbo tezę, kad ji netaptų postulatu (teiginiu be įrodymų, t. y. be pagrindo). Čia svarbu argumentų patikimumas, validumas, t. y. garantijos adresatui (informacijos gavėjui) sutikti su tezės priimtinumu. Išorinio vertinimo atveju svarbu turėti omenyje rezultatų naujumo lygmenį: konkretinimą, papildymą ar pertvarkymą, t. y. , kad nebūtų ieškoma to, ko autorius nebuvo užsibrėžęs padaryti. Stengiamasi atsakyti į klausimus, kuo ir kaip akademinė / mokslinė publikacija prisidėjo prie konkrečios srities turimų žinių; kiek ir kaip buvo reaguota į tyrimo išvadą (-as), rekomendaciją (-as) ir t. t.

Savo tyrimo rezultatų vertinimo kryptis siejama su pasvarstymais:

- Gal neatsiriboti nuo perskaitytos literatūros įtakos ir todėl pakartoti mokslui jau žinomi teiginiai, pvz., būna straipsnių, kuriuose sekant / kartojant kito tyrėjo tema, metodologija, procedūromis, formuluojama išvada: „Panašūs duomenys <...> gauti ir kitų mokslininkų darbuose“. Logiškas klausimas – kam toks tyrimas iš viso reikalingas ir kokia tokio straipsnio publikavimo prasmė?
- Gal sureikšmintą asmeninę nuomonę ir / ar nekorektiškai ji pateikta. Plg. nuomonės iš rašyto bakalauro darbo du variantus:

Pastebėta, kad bibliotekoje labai mažai yra naujų knygų ir tų pačių po vieną egzempliorių. Tai rodo bibliotekininkės menką domėjimąsi naujomis rekomenduojamomis knygomis ir didelį knygų stygių. Paklausta apie rekomenduojamų knygų sąrašą, žinių turėjo mažai. Apie tai galima spręsti iš apžvelgtos naujos literatūros, esančios bibliotekoje, nes pastebėta, kad dauguma turimos literatūros neįeina į rekomenduojamų knygų sąrašą.

Išsiaiškinta, kad bibliotekoje labai mažai naujausių knygų ir tų pačių dažniausiai po vieną egzempliorių. Tai rodo didelį knygų stygių: mažai gaunama grožinės literatūros. Nors, specialistų nuomone, bibliotekose neturėtų būti knygų, išleistų seniau negu prieš 10 metų, tačiau dėl menko bibliotekų finansavimo (spaudinių kainos nepriklausomybės laikotarpiu išaugo apie 300 kartų) knygų ištekliai jose labai skurdūs. Jokia bibliotekininkės kompetencija nenulems finansavimo. Nesant pinigų, bibliotekos fondas nebus praturtintas naujais leidiniais. Be to, Lietuvoje labai vangiai vyksta viešųjų pirkimų konkursai – ne taip kaip, pvz., Skandinavijos šalyse ar Danijoje, kur bibliotekų fondai papildomi naujausiomis knygomis kelis kartus per savaitę. Reikia pasakyti, kad mokyklų bibliotekoms knygos užsakomos ne vien tik bibliotekininko sprendimu.

Taigi pirmajame variante išsakyta apkalta pasirodė esanti nepagrįsta, neetiška ir t. t. Remtasi asmenine nuomone, suformuluota iš nekritiškų, stereotipinių (dėl nesėkmių / trūkumų kaltas tik mokytojas, bibliotekininkas ir pan.) prielaidų, mokyklos tikrovės nepažinimo ir kt. Taip gali atsitikti ir nekritiškai priimančių kitų autorių vertinimus kuria nors problemine tema. Labai svarbu išvengti kategoriškumą įtvirtinančios leksikos. Todėl vartojami žodžiai: *veikiausiai, ko gero, turbūt, neretai* ir t. t. „Moksliniai tyrimai turi būti atliekami nežeminant žmogaus orumo ir nepažeidžiant humanizmo principų bei žmogaus teisių“ (Kriščiūnas ir kt., 2008, p. 430).

Vadinasi, autorius publikacijoje turi atsiskleisti kaip specialistas, turintis dalykinių žinių, gebantis taikyti jas, o ne tik atpasakoti, dalykiškai ir etiškai motyvuojantis savo teiginius (nuomonę, požiūrį, nuostatą), rodantis mokslinį pastabumą, pateikiantis naujos objektyvios, argumentuotos informacijos.

Literatūra

1. Bražienė N., Ramanackienė I., 2007, Referatas – glausta informacijos pateikimo forma. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 1 (12). P. 236–244.
2. Bražienė N., 2010, Citavimas – svarbi mokslo komunikacijos sąlyga. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 1 (26). P. 150–154.
3. Bražienė N., 2009, Akademinio / mokslinio teksto kūrimo būdai, taisyklės, etika. *Mokslas ir edukaciniai procesai: mokslinių straipsnių leidinys*. Nr. 3 (9). P. 63–78. Šiauliai: Lucilijus.
4. Charles C. M., 1999, *Pedagoginio tyrimo įvadas*. Vilnius: Alma littera.
5. Daly B., Peterson D., 2002, Writing Argumentative Essays. Melbourne: Victoria University of Technology. Prieiga per internetą: <<http://www.santarosa.edu/~dpeterso/permanenethtml/tutorial>>.
6. Kriščiūnas K., Staniškis J. K., Tričys V., 2008, *Mokslinė veikla. Šiuolaikinės tendencijos*. Šiaulių universiteto leidykla.
7. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai ir Europos ekonomikos ir socialinių reikalų Komitetui dėl mokslinės informacijos skaitmeniniame amžiuje: prieinamumas, sklaida ir išsaugojimas. SEC, 2007 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0056:FIN.LT:HTML>>.
8. Kvašytė R., Macienė J., 2010, *Mokslinio darbo pradmenys: Mokomoji knyga*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
9. Nauckūnaitė Z., 2008, Perėjimas nuo prieštarinių argumentų prie savų argumentų. Prieiga per internetą: <<http://vma.emokykla.lt/moodle/mod/recourse/view.php?id=21682>>.
10. Rienecker L., Jørgensen P. S., 2003, *Kaip rašyti mokslinį darbą*. Vilnius: Aidai.
11. Stonkienė M., Atkočiūnienė Z. O., Matkevičienė K., 2009, *Autorių teisės mokslo komunikacijoje*. Vilniaus universiteto leidykla.
12. Tamošiūnas T., 2003, *Socialinių tyrimų kvalifikacinis darbas: įvado struktūra*. Šiaulių universiteto leidykla.
13. Vaitkevičiūtė V., 2002, *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.
14. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimas „Dėl lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos“, 1997, *Valstybės žinios*, Nr. 63–64.
15. Župerka K., 2000, Apie analizės ir interpretacijos sąvokas. *Teksto analizė ir interpretacija*. Šiaulių universiteto leidykla.